

теж потрібно врахувати під час організації тренінгу, для чого обирати методи, які нададуть можливість розвивати вміння адекватного цілепокладання у працівників. Окрім того, необхідно під час роботи довести важливість ефективності спілкування та стосунків з іншими людьми, командної роботи та групової підтримки, застосовувати види роботи, спрямовані на розвиток комунікативної складової.

Таким чином, складність умов професійної діяльності поліцейського актуалізує застосування технологій збереження та покращення психологічного здоров'я працівників, а також психологічного супроводу, зокрема використання психотренінгових технологій.

Власенко Софія Борисівна, старший викладач кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат психологічних наук

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДЕЗАДАПТОВАНOSTІ ПІДЛІТКІВ ІЗ НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ СІМЕЙ

Однією з актуальних проблем, що привертає увагу державних діячів, соціологів, педагогів, демографів України, є соціально-психологічна адаптація особистості до умов сучасного суспільства, які характеризуються швидким розвитком науково-технічного прогресу; виникненням новітніх інформаційних технологій; стрімкими змінами у сфері економіки, політики, права; досягненнями культури та мистецтва. Зазначене висуває вимоги до процесу внутрішніх змін, зовнішнього активного пристосування та самозміни індивіда в нових соціальних умовах.

Невід'ємним елементом соціальної структури суспільства є сім'я. Саме вона впливає на характер усіх процесів суспільного життя, відіграючи активну роль як у житті окремої особистості, так і в житті суспільства загалом. Підлітковий вік, з огляду на фізіологічні та психологічні особливості, прийнято вважати найбільш сензитивним до несприятливих зовнішніх впливів, і саме негативний вплив сімейного виховання може

спричинити виникнення соціально-психологічної дезадаптованості підлітка. Наслідками процесу дезадаптованості можуть стати вживання алкоголю та наркотичних речовин, підліткова злочинність, активна участь у неформальних молодіжних об'єднаннях, суїцидальні нахили, особистісні розлади під впливом соціального середовища тощо.

Дослідженню різних типів сімейного виховання та наслідків сімейного впливу на формування особистості дитини у психології та педагогіці присвятили свої паці О. Бикова, О. Буренкова, А. Варга, Л. Вассерман, І. Ганишина, І. Горькова, Є. Дугарова, О. Захаров, Л. Калмикова, Н. Костючик, М. Кот, Г. Крайг, А. Лічко, І. Марковська, В. Мініяров, О. Роміцина, О. Спірева, О. Ушатіков, Т. Шульга, В. Юстіцкіс та ін.

Поняття неблагополучної сім'ї слід розглядати як широке багатовимірне утворення, що охоплює соціальний статус сім'ї, тип зайнятості членів сім'ї, вид трудової діяльності, ставлення батьків до дитини та переживання щодо цього ставлення, поведінкові стереотипи тощо.

Основними ознаками сімейного неблагополуччя М. Кот і Н. Костючик вважають такі: сімейні конфлікти; зловживання спиртними напоями, наркотиками; відсутність одного з батьків; розбіжність у поглядах батьків на виховання дитини та їх педагогічна неосвіченість [1].

Саме спосіб поведінки батьків, їхні моральний і культурний рівні, сімейні стосунки, усвідомлення цілей сімейного виховання та способів їх досягнення є тими визначальними факторами, які обумовлюють спосіб поведінки підлітка і за несприятливих умов спричиняють його соціально-психологічну дезадаптованість.

Дослідження І. Ганишиної та А. Ушатикова доводять, що в умовах конфліктної, проблемної сім'ї досить частими є випадки патологічного розвитку характеру дитини, виникнення проблем у вихованні, девіантної (делінквентної) поведінки неповнолітніх. У підлітковому віці несприятливе сімейне середовище чинить негативний психологічний вплив на виникнення у дітей пристрасті до спиртних напоїв [2]. Так, Н. Максимова та К. Мілютіна зазначають, що майже всі підлітки з девіантною поведінкою зловживають алкоголем, проте алкоголізм формується не в усіх. Вибіркову чутливість до

алкоголю автори пов'язують із генетичними й обмінними факторами, а також певними типами особистості. Уживати наркотичні речовини здебільшого починають у підлітковому віці. Цьому сприяють мікросоціальні умови, акцентуації характеру підлітка. Дослідженню залежності частоти й типу вживання наркотиків від акцентуацій характеру присвячені роботи В. Бітенського, А. Лічко, Б. Херсонського та ін.

Одним із найнебезпечніших наслідків дезадаптованості є злочинність неповнолітніх. Особистість неповнолітнього злочинця характеризується низьким рівнем соціалізації, наслідком чого стає певна система мотивів протиправної поведінки. Структура злочинів неповнолітніх вирізняється: 1) вужчим, порівняно з дорослими, колом злочинів, що зумовлено особливим соціальним і правовим статусом неповнолітніх та соціальними ролями, які вони виконують; 2) меншою часткою тяжких злочинів.

Нині неповнолітні злочинці дедалі частіше використовують зброю, учиняють протиправні дії під впливом алкоголю та наркотичних речовин [3].

Наслідком порушення процесу соціально-психологічної адаптації особистості може стати участь в асоціальних (таких, що передбачають отримання задоволення за рахунок пасивних форм дозвілля та відпочинку) й антисоціальних (групи, що відверто протиставляють себе соціальній ідеології, нормам життя) об'єднаннях [4].

Беручи до уваги вищевикладене, варто зазначити, що сім'я є визначальним соціальним інститутом, який бере на себе провідну роль у вихованні особистості, спрямовуючи процес соціально-психологічної адаптації дитини. Негативний вплив сімейного виховання призводить до дезадаптованості дитини, а підлітковий вік значно поглиблює цей процес, наслідки якого є різко негативними, а іноді – непоправними.

Таким чином, питання соціально-психологічної дезадаптованості підлітків із неблагополучних сімей потребує подальшого ґрунтовного вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кот М. З. Педагогічна робота вихователя з неблагополучними сім'ями / М. З. Кот, Н. А. Костючик //

Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : зб. наук. пр. – Київ : Ун-т «Україна», 2004. – 448 с.

2. Ганишина И. С. Неблагополучная семья и девиантное поведение несовершеннолетних : учеб. пособие / И. С. Ганишина, А. И. Ушатиков. – М. ; Воронеж : НПО «МОДЭК», 2006. – 228 с.

3. Бандурка А. М. Юридическая психология : учебник / А. М. Бандурка, С. П. Бочарова, Е. В. Землянская. – Харьков : Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2002. – 596 с.

4. Григорьева А. А. Молодежные движения и неформальные группы [Электронный ресурс] / А. А. Григорьева // Электронная библиотека «Гражданское общество России» : [сайт]. – Режим доступа: <http://www.civisbook.ru>. – Загл. с экрана.

Вовк Вікторія Миколаївна,
віце-президент Європейського
інституту безперервної освіти,
експерт Європейської агенції
Східноєвропейського розвитку
(Братислава, Словачка
Республіка), доктор юридичних
наук, професор

ПРАВО І СТРАХ

Феномени права і страху є багатогранними, а тому стали предметами дослідження багатьох наук. Право і страх як окремі елементи соціального й індивідуального буття мають тривалу традицію наукового осмислення, чого не можна констатувати про двочлен «право–страх». Різні філософські, правові та психологічні школи присвячували свої доробки проблемам права і страху, проте зовсім мало праць, у яких право і страх були б рівноцінними об'єктами дослідження. У працях сучасних українських, радянських і пострадянських філософів права та правознавців не здійснено цілісного дослідження цієї проблеми. Окремі праці пропонують наукові розвідки в царині конкретних галузевих наук. З огляду на те, що тема майже не опрацьована, є неоднозначною і нетиповою для вітчизняного правознавства, дозволимо собі спроектувати можливі напрямки її дослідження.